

دکترین پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی (اصول و الزامات اساسی)

حمید همت^{۱*}

سید اسماعیل شهرآیینی^۲

ابوالفضل سپهری راد^۳

وحید ریاضی^۴

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

پدافند هوایی نقش تعیین کننده‌ای در پیروزی در صحنه نبرد امروزی ایفا می‌نماید. در این بین، دکترین پدافند غیرعامل در پدافند هوایی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. از این رو، پژوهش حاضر در پی تبیین دکترین پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی (اصول و الزامات اساسی) مبتنی بر روش آمیخته بوده است. گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و با استفاده از مطالعه اسناد و مدارک و میدانی انجام شده است. نمونه آماری خیره‌ی انتخابی به تعداد ۱۱ نفر جهت مصاحبه، از بین صاحب‌نظران موجود در تخصص‌های حوزه‌ی پدافند غیرعامل، پدافند هوایی و دکترین نظامی دارای سابقه‌ی خدمت در مشاغل راهبردی، فرماندهی و ستادی و در جایگاه شغلی سرلشکری به بالا و هم‌تراز آن در سطوح سازمان‌های کشوری جایگاه ۱۹ به بالا بوده است. همچنین نمونه آماری برای مرحله پرسشنامه از بین فرماندهان، مسئولان نظامی و غیرنظامی مربوط به پدافند عامل، پدافند غیرعامل در سطح نیروهای مسلح، کشور و سازمان‌های مرتبط که دارای ویژگی‌های مشخصی بودند، انتخاب شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش نظریه پردازی داده‌بنیاد و در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی انجام شد. نتایج پژوهش منتج به تبیین هشت اصل دکترین پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی اعم از، اصل آمادگی، چابکی، تاب‌آوری، مبهم‌سازی، مصون‌سازی، اشراف اطلاعاتی، آمایش دفاعی و بازدارندگی شد. همچنین الزامات اساسی برای هریک از اصول به تفکیک مشخص گردید. نتایج بخش کمی نیز نشان داد، اصل بازدارندگی، اشراف اطلاعاتی و مصون‌سازی بیشترین اهمیت را در بین سایر اصول دکترین پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی داشته‌اند.

واژگان کلیدی:

دکترین پدافند غیرعامل، پدافند هوایی، اصول، الزامات اساسی.

^۱ دانشجوی دکتری دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، تهران، ایران.

^۲ استادیار مدیریت راهبردی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، تهران، ایران.

^۳ استادیار مدیریت راهبردی دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیا^(ص)، تهران، ایران.

^۴ دانشیار مدیریت راهبردی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: H.Hemmat@casu.ac.ir

مقدمه

امروزه با توجه به تهدیدات روزافزون نظام جمهوری اسلامی ایران توسط دشمنان انقلاب اسلامی در منطقه غرب آسیا و نیز آمادگی بیش از پیش برای مقابله با این تهدیدات جدید و کمتر پیش‌بینی‌پذیر، باید نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران خود را از هر لحاظ آماده نمایند. ایجاد آمادگی و دفاع کارآمد و اثربخش این نیروها، مستلزم دکتترین و سطوح متنوع بهینه‌ای است که با لحاظ نمودن اصول اساسی، اندیشه‌ها، اعتقادات، تعالیم و نظریه‌های هدایت‌گر مورد قبول و همچنین مورد حمایت در طرح‌ریزی‌ها و کاربرد قدرت نظامی در سطوح ملی و اجرایی کشور مورد استفاده قرار می‌گیرند. این مهم باید قبل از بروز هر تهدید جدی اتفاق بیفتد، چنانکه دکتترین به دنبال مقابله با چالش‌هایی است که فرا روی نیروهای مسلح است و باید بر آن‌ها چیره شود.

طبق تعریف، دکتترین یا رهنامه نظامی "اصول اساسی بکارگیری نیروهای نظامی و عناصر تشکیل دهنده آن در شرایط صلح و جنگ جهت پشتیبانی از منافع ملی تعبیر می‌گردد (ثروتی، ۱۳۹۴). لازم به ذکر است رهنامه نظامی خود برگرفته از تعریف رهنامه یا دکتترین یعنی "اصول اساسی برآمده از تفکر، آیین، اعتقادات، تجربه تاریخی و نظریه‌هایی که مورد قبول در یک کشور که مبنای به‌کارگیری مولفه‌های قدرت ملی برای تامین و تحقق اهداف امنیت ملی در دوران صلح و جنگ قرار می‌گیرد" می‌باشد (باقری، ۱۳۹۶). به باور محققان، دکتترین، دربرگیرنده سه مؤلفه اساسی چیستی، چرایی و چگونگی است (زه‌دی، ۱۳۹۴؛ ثروتی و مظلوم، ۱۳۸۹). بخش چرایی به فلسفه دکتترین، بخش چیستی به اصول دکتترین و بخش چگونگی به روش‌های اجرای دکتترین می‌پردازد. در این دیدگاه، "اصول"، پایه‌ها و مبانی اساسی فکری هستند که راهبردها را در راستای مأموریت، برای تحقق چشم‌انداز هدایت می‌نمایند (ثروتی و مظلوم، ۱۳۸۹). لذا دارا بودن یک دکتترین مناسب می‌تواند چارچوبی کارآمد و تأثیرگذار را در کلیه سطوح یک سازمان به وجود آورد.

در این بین، «پدافند غیرعامل» یکی از اقدامات مهم دفاعی است که به عنوان مکمل «پدافندعامل» بدون استفاده از تجهیزات پدافندی، جهت تقلیل خسارات و یا جلوگیری از صدمات و خسارات ناشی از حملات هوایی/ موشکی دشمن به کار گرفته می‌شود. طبق تعریف، پدافند غیرعامل: "مجموعه اقدامات غیرمسلحانه‌ای که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد" (جلالی، ۱۳۹۱). در عین حال، با توجه به اهمیت دفاع با رویکرد پدافند غیرعامل که در بالا به آن اشاره گردید، ضرورت پرداختن به دکتترین پدافند غیرعامل در

کشور و نیروهای مسلح از اهمیت دوچندانی برخوردار است. در این خصوص، محققان براین باورند که در نظر گرفتن برخی موارد در دکترین پدافند، مثل طراحی برنامه‌ها، سازماندهی، ساختار نیروی انسانی، کسب اطلاعات و توانایی‌های لازم در جهت شناخت تهدیدات، تجهیزات، تاسیسات و نیروی انسانی حائز اهمیت است و نقش مهمی را در جنگ‌های آتی ایفا می‌کند (یحیی پور، ۱۳۹۵).

نگاهی به پژوهش‌های انجام شده در حوزه دکترین و به‌ویژه دکترین نظامی در سالیان اخیر نشان می‌دهد که تاکنون پژوهش‌هایی در خصوص دکترین نظامی، مبانی فلسفی و چگونگی تدوین دکترین نظامی انجام شده است که در بخش ادبیات پژوهش به آنان اشاره گردیده است. با این حال در تحقیقات یاد شده به دکترین پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی کمتر توجه شده است. در همین راستا، نیروی پدافند هوایی، همانند سایر نیروها با توجه به نوع ماموریت و آسیب‌پذیرهای متصوره از طرف دشمنان نیازمند دکترین پدافند غیرعامل و به‌کارگیری اصول منتج از آن جهت حفظ و حراست از دارایی‌های خود در مقابل تهدیدات است.

معمولاً در یگان‌های نیروهای مسلح و به‌ویژه پدافند هوایی، بیشترین «سطح اقدامات پدافند غیرعامل» در قالب اجرای برخی از موضوعات است که مستقیماً به «میزان امکانات موجود در یگان مجری» بستگی داشته و «سلائق، شرایط جغرافیایی، محیطی و مدیریت‌های اقتضایی» در میزان تحقق آنها بسیار موثر است. لذا به‌کارگیری اصول پدافند غیرعامل جهت جلوگیری از هرگونه آسیب‌پذیری و حفظ دارایی‌ها در تمام حوزه‌ها (تاسیسات، نیروی انسانی، تجهیزات، سلاح و...) در مقابل تهدیدات امری اجتناب‌ناپذیر بوده و این مهم زمانی می‌تواند به بهترین نحو محقق گردد که این نیرو نیز همانند سایر حوزه‌ها دارای دکترین باشد. این دکترین با توجه به تعریف ذکر شده از جنس اصول بوده و متضمن و تسهیل‌کننده دسترسی به اهداف مورد نظر می‌گردد. لذا با توجه به فقدان دکترین مدون پدافند غیرعامل در نیروی پدافند هوایی متناسب با تهدیدات، محقق را بر آن داشته تا از طریق یک تلاش گسترده و علمی مبادرت به تدوین دکترین پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی با محوریت اصول و الزامات اساسی آن نماید.

مبانی نظری و پیشینه‌های تجربی پژوهش

دکترین

دکترین به مجموعه مفاهیم نظری (اصول و اندیشه‌های) تعریف معناداری از فلسفه و اصول و ملاحظات معتبر، مشترک و پذیرفته‌شده و قابل اجرا اطلاق می‌شود که توسط مقامات دولت‌مردان و سیاست‌گذاران در راستای اهداف و منافع ملی به‌منظور هدایت (هماهنگی و همسوسازی) و

راهنمایی نیروها(سازمان‌های نظامی، سیاسی، دفاعی، امنیتی و...) در اتخاذ روش‌ها(رفتارها، اهداف، اقدامات، ابزارها و...) با توجه به مقتضیات زمانی(جنگ یا بحران و صلح) و ملاحظات محیطی(ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی) به کار گرفته می‌شود (شامحمدی، ۱۳۹۳: ۴۲). اهم خصوصیات دکترین عبارتند از:

- ✓ در کاربرد نیاز به قضاوت دارد.
- ✓ نه مبنای عمل بلکه راهنمای عمل می‌باشد.
- ✓ عناصر محتوایی آن از ارتباط نزدیک مفهومی برخوردار می‌باشند.
- ✓ امکان تحقق یا عدم تحقق آن وجود دارد.
- ✓ بر اساس مقتضیات و شرایط محیطی شکل می‌گیرد.
- ✓ یک واژه‌ی چگونه شناختی است.
- ✓ باید مورد اجماع هیئت حاکمه و دولت‌مردان قرار گیرد.
- ✓ حقایق نظری محض نیست بلکه اصول و عقاید نظری با عمل توأم است.
- ✓ نگاه سازمان‌ها و افراد در تعریف و استفاده از آن متفاوت است.
- ✓ فاقد قدرت قانونی است.
- ✓ از جنس نظریه، تئوری و امور ذهنی است و به ذهنیت عمل مربوط می‌شود.
- ✓ در نهاد و اصل جنگ قرار دارد.
- ✓ محتوای آن، الفاکنده‌ی یک فکر و نظر می‌باشد.
- ✓ شرایط و ملاحظات محیطی در آن تأثیر گذار است.
- ✓ منافع و اهداف ملی را دنبال می‌کند.
- ✓ در قلب و مرکز اصلی جنگ قرار دارد (شامحمدی، ۱۳۹۵: ۴۳).

دکترین نظامی و سطوح آن

دکترین نظامی ثمره اندیشه نظامی است و اندیشه نظامی عبارت است از هرگونه فکر و تأمل درباره امر و رأی نظامی و به عبارت دیگر اندیشه نظامی تفکر و تأملی است منسجم و دارای چارچوب نظری و اصولی و مستدل و بااهمیت در مورد امر اقدام و فعالیت یا رأی نظامی (جمشیدی ۱۳۸۳: ۲۹). دکترین نظامی نتیجه منطقی اندیشه نظامی است و اندیشه اصلی هر نیروی نظامی معمولاً در قالب دکترین بیان می‌شود و نیروهای نظامی که دارای دکترین مکتوب و مشخصی نیستند به لحاظ تئوریک به دلیل نداشتن اصول مبنا و اساسی قابل قبول در عمل نمی‌توان آن‌ها را یک نیروی نظامی کامل دانست. دکترین نظامی عبارت است از اصول، خط‌مشی‌ها، افکار و عقاید قابل اجرا برای اقدامات نظامی که از تجربیات سرچشمه گرفته و پس

از اجماع به‌عنوان یک راهنما شناخته می‌شود و به تعبیری دکترین نظامی، راهنمایی کننده تصمیم‌گیری‌ها و اقدمت نظامی ماست که از تجربه و یا تئوری سرچشمه گرفته است. دکترین نظامی اصطلاحاً به مفهوم چگونگی هدایت جنگ و عملیات رزمی توسط نیروی‌های مسلح است و به‌عبارت دیگر دکترین نظامی عبارت است از اصول اساسی و خط‌مشی کلی که نیروی نظامی اقدامات خود در پشتیبانی از اهداف ملی بر مبنای آن می‌کنند و این‌که در زمان صلح هر کشوری بداند که در موقع بروز حوادث نظامی و جنگی چه وظیفه‌ای داشته و طرح آن چیست؟ (باقری، ۱۳۹۳: ۱۸)

اصول بنیادی و عملی و زیربنای فکری که فاقد قدرت قانونی هستند و به‌عنوان راهنما، یکنواختی لازم را در طرح‌ریزی‌های استراتژیک، سیاست‌گذاری‌های دفاعی و کاربرد نیروهای نظامی تحت شرایط معین (جنگ سرد، آفند، پدافند، رزم در صحرا، جنگ در شب و طیف جنگ‌های هوایی و دریایی) فراهم می‌سازد. دکترین باسیاست که الزاماً واکنش‌های یکسان را طلب نمی‌کند تفاوت دارد (چگینی، ۱۳۹۹: ۱۵۹).

دکترین نظامی را می‌توان به‌صورت یک نظریه در نظر گرفت که محیط عمل نیروهای مسلح را توصیف و روش‌ها و شرایط به‌کارگیری آن نیروها را تعیین می‌کند. در این صورت کارکردهای اصلی دکترین نظامی به شرح زیر خواهد بود:

الف- تصویری از جنگ‌های آینده (استراتژی، وسایل و روش آماده کردن کشور و نیروهای مسلح آن برای این جنگ).

ب- اندیشه به‌کارگیری نیروهای نظامی برای دوری جستن از جنگ یا برپایی آن.

پ- ایده استفاده از نیروهای نظامی در حمایت از سیاست خارجی زمان صلح.

ت- تصویری از نقش نیروی نظامی در امور داخلی کشور.

به‌طور کلی دکترین نظامی در سه سطح قابل بررسی است:

۱) دکترین راهبردی^۱: در این سطح، علاوه بر نیروهای مسلح، سایر دستگاه‌های کشوری یا مؤلفه‌های قدرت ملی هم به‌نوعی در آن دخیل و تأثیر گذار هستند و جایگاه آن در شورای عالی امنیت ملی است و درواقع همان سیاست‌های دفاعی - امنیتی یا دکترین دفاعی راهبردی کشور است.

۲) دکترین عملیاتی^۲: دکترین عملیاتی عبارت است از یک سری باورها، چارچوب‌های نظری و اصول بنیادین رسمی که حاکم بر نحوه آماده شدن تمام یا بخشی از نیروهای مسلح (حداقل به

1. Strategic Defense Doctrine

2. Operational Doctrine

استعداد یک نیرو) و حرکت آن‌ها به سوی میدان نبرد و گسترش و به‌کارگیری آن‌ها در صحنه عملیات^۱ است.

۳) دکترین تاکتیکی^۲: دکترین تاکتیکی به‌عنوان پایین‌ترین سطح دکترین‌ها است و به آن دسته از قواعد تاکتیکی گفته می‌شود که متضمن اجرای رزم در منطقه عملیات و هدایت‌کننده عوامل تاکتیکی در میادین نبرد است و در دو شکل انفرادی و یگانی دیده می‌شود. همچنین دکترین در انواع مختلف سیاسی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی، خط‌مشی قابل دسته‌بندی می‌باشد (افشردی، ۱۳۸۹).

پدافند غیرعامل

پدافند غیرعامل در کشور جمهوری اسلامی ایران، دارای تعاریف متعددی است که دو تعریف متداول آن به شرح زیر ارائه می‌گردد:

۱- تعریف مصوب در آئین نامه اجرایی بند ۱۱ ماده ۱۲۱ قانون برنامه پنج ساله چهارم کشور: مجموعه اقدامات غیر مسلحانه‌ای است که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، نیروی انسانی، ساختمان‌ها، تاسیسات، تجهیزات و شریان‌های کشور در مقابل عملیات خصمانه و مخرب دشمن می‌گردد.

۲- تعریف نهایی و اصلی که مصوبه و ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امور پدافند غیرعامل از سوی مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۹ می‌باشد:

پدافند غیرعامل عبارت است از مجموعه اقدامات غیر مسلحانه‌ای که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد (جلالی، ۱۳۹۱). در واقع پدافند غیرعامل، مقابله و روبرویی مستقیم با دشمن و استفاده از جنگ افزارهای مناسب و در دسترس برای دفع حمله و خنثی کردن اقدامات و عملیات آفندی دشمن است. بطور مثال استفاده از سیستم‌های ضد هوایی و هواپیماهای رهگیر جزو پدافند عامل محسوب می‌شود (حسن‌پور، ۱۳۹۹).

عوامل مؤثر در تدوین دکترین نظامی

بطور کلی دارا بودن یک دکترین مناسب می‌تواند چارچوبی کارآمد و تأثیرگذار را در کلیه سطوح یک سازمان به وجود آورد. با توجه به بررسی و تحلیل منابع و مستندات^۱ که قبلاً پیرامون دکترین نظامی از آن‌ها نام برده شد، جمع‌بندی محقق در این پژوهش پیرامون فرایند تدوین دکترین نظامی در حوزه پدافند غیرعامل و مبانی و عوامل مؤثر برگرفته از موارد ذیل بوده که با

1. Theater of Operation

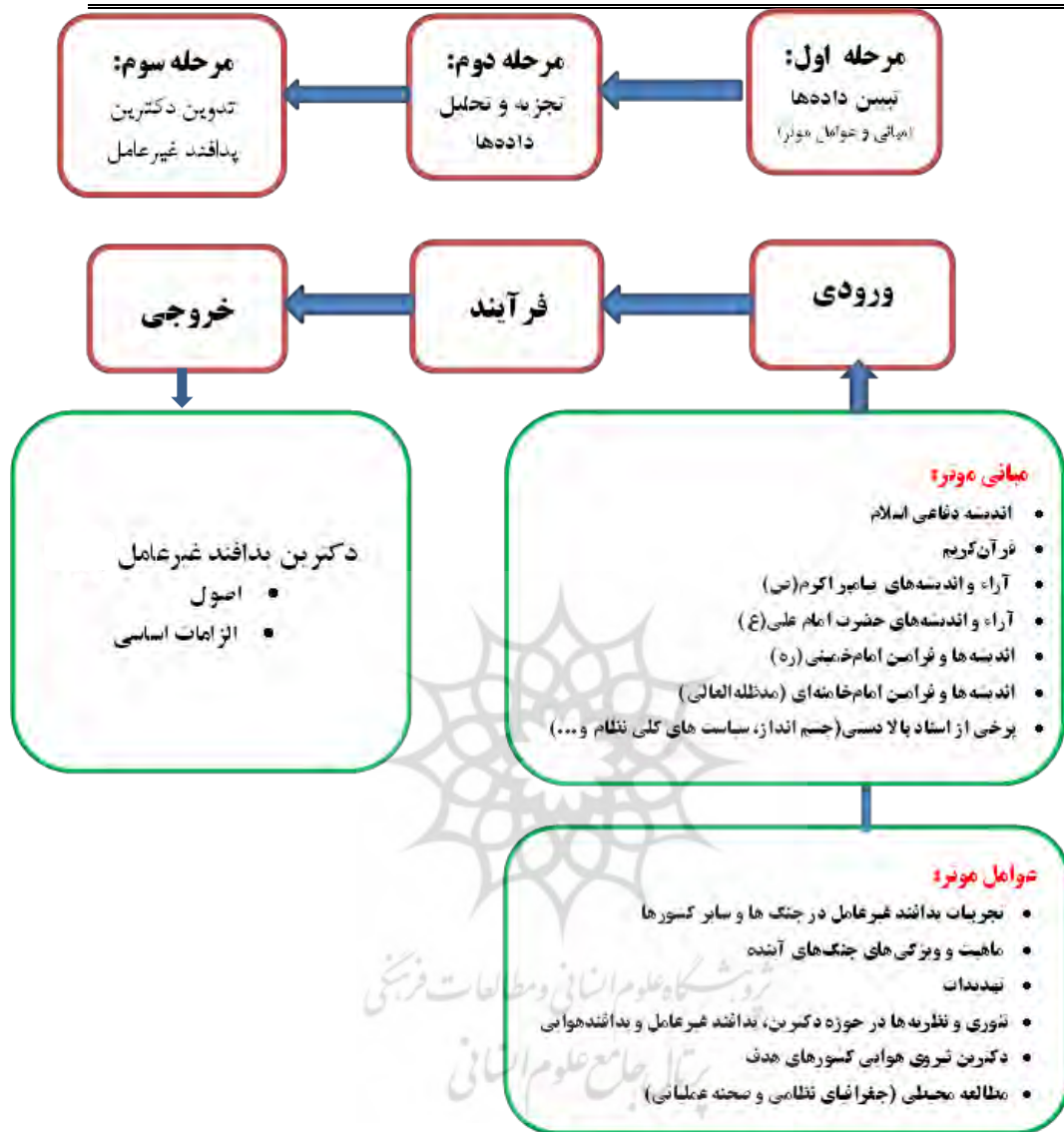
2. Tactical Doctrine

استخراج، احصاء و کشف عوامل موثر در تدوین دکترین نظامی در حوزه پدافند غیرعامل از طریق مطالعات و بررسی‌های اسنادی بدست آمده است به شرح جدول زیر است:

جدول (۱) مقایسه مبانی و عوامل موثر در تدوین دکترین در پژوهش‌های پیشین

نوذری	نیل فروشان	افشردی	آقا محمدی	باقری	ثروتی	زهدی	قنبری جهرمی	محققان عوامل موثر
✓	✓	✓	✓					مبانی و اندیشه‌های دینی
✓	✓		✓				✓	اندیشه‌های امامین انقلاب
							✓	آرمان و منافع ملی
✓	✓				✓	✓	✓	دکترین
					✓		✓	اهداف (سازمانی/نظامی)
		✓			✓	✓	✓	سیاست‌ها
✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	عوامل محیطی و جغرافیایی
				✓		✓	✓	قدرت و توان نظامی
✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	تجارب
					✓	✓		فرهنگ راهبردی
		✓	✓		✓	✓		فناوری و مقدرات
						✓		نوع حکومت
						✓		منابع در دسترس
✓	✓				✓	✓		راهبرد
	✓	✓		✓	✓	✓		تهدیدات
✓	✓	✓		✓	✓			فرمان‌ها، تدابیر و رهنمودهای ابلاغی
✓				✓	✓			قوانین و مقررات
				✓				توانایی‌های ملی
		✓	✓					ماموریت‌ها و وظایف
	✓	✓						ماهیت جنگ‌های آینده
		✓						آموزش و ساختار

الگوی تدوین دکترین این پژوهش برگرفته از الگوی تدوین دکترین ثروتی و باقری است که به روش سیستمی معتقد هستند که این سیستم نیز از اجزایی چون ورودی، فرایند و خروجی تشکیل شده است.

شکل (۱) الگوی تدوین دکترین پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی

با توجه به بررسی اسناد و مدارک شامل مبانی دینی، فرامین و تدابیر امامین انقلاب، چشم‌انداز، سیاست‌ها و برنامه‌ها در این بخش، خلاصه مبانی و عوامل یاد شده در قالب مستخرجه به شرح جدول زیر به صورت خلاصه ارائه می‌گردد. این جداول (مستخرجه‌ها) در تجزیه و تحلیل داده‌ها مورد استفاده قرار خواهند گرفت.

جدول (۲) خلاصه مبانی و عوامل موثر در تدوین دکترین پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی

ردیف	مبانی / عوامل موثر	مستخرج: (ویژگی‌ها/مقوله‌ها/شاخص‌ها)
۱	مختصات پدافند هوایی	آمادگی/انعطاف پذیر/تحرک/خودکاری/قابلیت اطمینان/آموزش/برسر پا ماندن/حفظ و نگهداری توانایی
۲	ویژگی و مشخصه‌های پدافند هوایی	شبکه محوری/دائمی بودن
۳	ملاحظات راهنمای تدوین دکترین پدافند هوایی	فریب/دیدنه نشدن/تحرک و انعطاف/سازه‌های امن/اخلاقیات/اطلاعات/تنوع/پایبند به اصول/اشراف اطلاعاتی/مزیت‌های جغرافیای نظامی/نقطه یابی مستمر/جابجایی سریع/ارتباطات و سامانه‌های بومی/کوچک سازی/عملیات روانی/عملیات رعب/انحراف دشمن
۴	فرامین و تدابیر فرماندهی معظم کل قوا در حوزه پدافند هوایی	نفوذ ناپذیری/تقویت شبکه یکپارچه/آمادگی/هوشیاری/رشد و استحکام سازمان/شناخت اهداف دشمن/تقویت آموزش‌ها/نگهداری تجهیزات/به هنگام بودن/توابع روش‌ها/دفاع قاطع/اهمیت به تجهیزات/اولویت بندی تهدیدات/مراقبت مستمر
۵	مولفه‌های دکترین عملیات پدافند هوایی	نهادینه سازی ایمان/توکل به خداوند/باور به نصرت الهی/ارتقاء بهره‌وری/توجه ویژه به تأمین حفاظتی اماکن دارای طبقه‌بندی/محروم سازی دشمن از دستیابی به اطلاعات دارای طبقه‌بندی/تسلط اطلاعاتی و جلوگیری از غافلگیری/تداوم کسب اطلاعات به هنگام نسبت به تواناییها، اقدامات و سناریوهای آفندی هوایی و موشکی دشمن/عملیات رعب و انحراف دشمن/ایمن سازی منابع/توسعه و ارتقاء قابلیت‌های ضد جنگ الکترونیک/آگاه سازی نیروهای خودی و عملیات روانی مستمر و کارآمد علیه نیروهای دشمن/فرماندهی و کنترل پایدار/توجه به اصل تحرک/کشف هرگونه تهدید و هدف هوایی از فواصل دور/ایجاد بازدارندگی پویا/ارتقاء میزان آمادگی سامانه‌ها/چالاکی سامانه‌ها/خوداتکایی/ایمن سازی مراکز فرماندهی و عملیاتی/ایمن سازی محل های تجمع نیروی انسانی/پیشبینی و ایجاد شبکه اعلان خطر/پیشبینی جایگزین مناسب برای سامانه‌ها/ارتقاء آستانه تحمل، پایداری و انعطاف کارکنان/

ردیف	مبانی / عوامل موثر	مستخرج‌جه: (ویژگی‌ها/مقوله‌ها/شاخص‌ها)
۶	مصوبات و برنامه‌های مرتبط با پدافند هوایی/ پدافند غیرعامل	افزایش آمادگی/ متحرک‌سازی/ ایجاد مراکز امن/ ایجاد مراکز مستحکم/ پراکنده‌سازی/ اختفاء/فریب/استتار/ آمادگی/ پوششی نمودن سامانه‌های پدافند هوایی/ جداسازی فرستنده‌های راداری/ پراکنده‌سازی سامانه‌ها/ ساخت تونل تجهیزات/ پیش‌بینی مواضع یدکی/ تحرک/جابجایی/دفنی کردن مراکز پست فرماندهی/ ساخت سامانه‌های فریب/ منحرف کردن دشمن/ استمرار ایمنی
۷	نقش اصول و ملاحظات پدافند غیرعامل، در پدافند هوایی، در قالب اصول	استتار/اختفاء/پراکندگی/پوشش/فریب/دفاع‌الکترومغناطیسی/ شیلدینگ/ پشتیبان سازی برای پایداری/ سطح بندی مراکز حساس و مهم و حیاتی/ مشابه سازی شرایط صحنه نبرد/ پراکندگی در استقرار سامانه‌ها/ متناسب سازی در توزیع امکانات پدافندی/ یکپارچگی و انسجام/ تقویت فرماندهی و کنترل/ آموزش تا رده مهارت/ بومی سازی تجهیزات/

در این بخش با توجه به اسناد موجود و قابل دسترسی، به بررسی چند کشور منتخب در حوزه دکترین نیروی هوایی از جمله آمریکا، انگلستان، ناتو و استرالیا پرداخته شده است. در دکترین کشورهای یاد شده هر یک، به شرح ویژگی‌های نیروی هوایی پرداخته و اصولی را که از آن پیروی می‌نمایند شرح و بسط نموده‌اند که محقق به صورت خلاصه به شرح جدول ذیل آنها را ذکر نموده است.

جدول (۳) اصول دکترین نیروی هوایی سایر کشورها

ردیف	اصول	آمریکا	انگلستان	ناتو	استرالیا
۱	فرماندهی ماموریت	+		+	
۲	انعطاف پذیری و تطبیق پذیری	+	+		
۳	اثرات هم‌افزا	+	+		
۴	ماندگاری	+			
۵	تمرکز	+	+		
۶	اولویت	+			
۷	تعادل	+			+
۸	حفظ هدف		+		
۹	حفظ روحیه		+		

ردیف	اصول	آمریکا	انگلستان	ناتو	استرالیا
۱۰	آفند		+		
۱۱	امنیت		+		
۱۲	غافلگیری		+		
۱۳	صرفه جویی در قوا		+		
۱۴	استراتژی برای انجام وظیفه		+	+	
۱۵	انتخاب و نگهداری هدف		+	+	
۱۶	مشروعیت			+	
۱۷	کنترل متمرکز و اجرای غیر متمرکز			+	+
۱۸	همزمانی				+

بررسی اسناد و مدارک موجود در این بخش به بررسی کشورهای منتخب در حوزه اقدامات پدافند غیرعامل پرداخته شده که می‌توان به کشورهایی چون آمریکا، شوروی سابق (روسیه)، کره شمالی، چین و اشاره کرد. لذا محقق با توجه به داده‌های موجود جهت بکارگیری در بخش تجزیه و تحلیل به منظور تدوین دکترین و اصول پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی استفاده خواهد نمود.

جدول (۴) خلاصه اقدامات پدافند غیرعامل سایر کشورها

ردیف	کشور	اقدامات پدافند غیرعامل
۱	لبنان	<ul style="list-style-type: none"> • استفاده از شرایط محیطی و عوارض زمین به نحو مطلوب • رعایت حفاظت اطلاعات و توجه به حفاظت گفتار، طبقه‌بندی و حیطة‌بندی مراکز حساس مورد نظر. • به کارگیری اقدامات اصول دفاع غیرعامل از قبیل استتار، اختفاء، فریب، پوشش، پراکندگی و • استفاده از سامانه‌های ارتباطی مطمئن • انجام اقدامات حفاظتی مطمئن در مقابله با عوامل شناسایی دشمن (اعم از سنجنده‌ها، ستون پنجم و...) و انجام عملیات در پوشش شب • ایجاد موانع در مسیرهای نفوذی دشمن و کمین و غافل‌گیری آن‌ها. • استفاده از استراتژی جنگ‌های نامتقارن و نامنظم. • دستیابی به سلاح‌های نسبتاً مدرن و استفاده صحیح و منطقی از آن‌ها. • بهره بردن از استراتژی جنگ‌های روانی و سردرگم کردن دشمن. • آموزش فراگیر در زمینه‌های دفاعی به ویژه دفاع غیرعامل. • جابجایی و تحرک سامانه‌های موشکی پس از انجام عملیات

اقدامات پدافند غیرعامل	کشور	ردیف
<ul style="list-style-type: none"> • کشور آلمان پناهگاه‌های شهری خود را برای شرایط حمله با سلاح‌های هسته‌ای، شیمیایی و میکروبی تدارک می‌بیند و هیچ احتمالی را بر حمله با سلاح‌های معمولی قائل نیست. • از هر مکانی به‌عنوان پناهگاه می‌توان استفاده نمود. • در ساخت پناهگاه باید از مشارکت عموم مردم استفاده کرد. • شرایط استفاده از پناهگاه برای عموم باید فراهم گردد. • پناهگاه نباید آن‌چنان هزینه در بر داشته باشد که ساخت آن با توجه به امکانات عادی فن‌آوری از توان کشور خارج باشد. • پناهگاه لزومی ندارد جهت اصابت مستقیم سلاح‌های اتمی یا معمولی مقاومت نماید. • تمرکز جمعیت احتمال خطر را افزایش می‌دهد. لذا تمرکززدایی و پراکندگی جمعیت و اصول حفاظتی دقیقاً رعایت گردد. 	آلمان	۲
<ul style="list-style-type: none"> • ساخت سکوهاي کاذب و فریبنده موشک‌های سام و زیردریایی • در پایگاه‌های موشک‌های بالستیک قاره‌پیما رنگ‌آمیزی اغواکننده، جهت مخفی نمودن موشک‌ها از حمله هوایی انجام گردید. • ایجاد جاده‌ها و پایگاه‌های موشکی ساختگی و فریبنده. برابر آمار هر ساله ۵ تا ۱۰ پایگاه موشکی زمین به هوای غیرواقعی و فریبنده در شوروی ساخته می‌شد. • آسیب‌ناپذیر و مستحکم نمودن منابع و مراکز حیاتی و حساس خود در برابر تهاجمات احتمالی. • احداث پناهگاه‌های عمیق زیرزمینی برای مردم و هیئت حاکم سیاسی. • نگهداری قطعات یدکی و بحرانی در پناهگاه‌های مستحکم زیرزمینی. • احداث شیلترهای ضدبمب. • توجه اساسی به اصل تحرک، به‌عنوان مثال مقرر موشک‌های قاره‌پیماي SSX-24 بر ریل‌های راه‌آهن طراحی شده است. • ایجاد مراکز فرماندهی و کنترل متحرک. 	روسیه	۳
<ul style="list-style-type: none"> • بازسازی ایستگاه‌های مشابه و تفرقه و پراکندگی آن‌ها. • مستحکم کردن مواضع موشک‌های بالستیکي قاره‌پیما و تأسیسات فرماندهی و کنترل و مراکز مخابراتی مربوط به آن‌ها. • تدبیر پناهگاه موشک‌ها: ساختن چند پناهگاه برای هر موشک و جابجایی مکرر موشک‌ها از یک پناهگاه به پناهگاه دیگر. • استفاده از پایگاه‌های متفرق • پست فرماندهی متحرک • ایجاد پناهگاه‌های سبک‌وزن ضد ریزش اتمی 	آمریکا	۴

اقدامات پدافند غیرعامل	کشور	ردیف
<ul style="list-style-type: none"> ● همه ماهه، حداقل یک بار پخش صدای آژیر حمله هوایی و خاموشی شبانه را در پیونگ‌یانگ و سایر شهرهای بزرگ خود اجرا می‌کند. ● قسمت اعظم تاسیسات حیاتی و نظامی و تولید نیرو را به اعماق زمین و دل صخره‌ها انتقال داده است. ● یک شبکه تونل عمیق به عمق ۹۰ الی ۱۰۵ متر و به طول ۳۰ کیلومتر را در پیونگ‌یانگ احداث نموده که در زمان صلح به‌عنوان مترو مورد استفاده قرار می‌گیرد ● احداث سدی بر روی رودخانه‌ای در ارتفاعات «کوم گان سان» واقع در جنوب شرقی کشور، بین دو کره (کره شمالی و کره جنوبی) که از آن به‌عنوان سلاح آب یاد می‌شود ● مکان یابی مراکز حساس و حیاتی بر اساس اصول پدافند غیرعامل صورت می‌گیرد ● مکان یابی سازه‌های مدفون با مطالعه شرایط و مشخصات زمین شناسی و توپوگرافی صورت می‌گیرد. ● برخی از ایستگاه‌های قطارهای زیرزمینی در عمق تا ۱۰۰ متر در زیر ارتفاعات آذرین و آتشفشانی ساخته شده است. ● از بعضی تونل‌ها به‌عنوان آشیانه هواپیما استفاده می‌کند به طوری که در مدت کوتاهی جهت اجرای عملیات، آماده هستند. ● طراحی و ساخت درب‌های ضد انفجار برای جلوگیری از نفوذ سلاح‌ها و مواد شیمیایی از جنس کامپوزیت. 	<p>کره شمالی</p>	<p>۵</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● ساخت پناهگاه (داخل مجتمع‌های مسکونی و داخل ادارت و اماکن عمومی) ● پناهگاه‌های عمومی در حال حاضر جهت مصارف و کاربردهایی به غیر از محافظت انسانها در برابر تهاجم مورد استفاده قرار می‌گیرند. ● ساختن دیوار چین ، نماد بزرگ پدافند غیر عامل در آن کشور است. ● ساختن پناهگاه بسیار بزرگ در میدان مرکزی شهر شانگهای(فروشگاهی ، ۵۰۰ متر در ۵۰۰ متر) ● خیابان‌های پکن و شهرهای بزرگ به قسمت‌های کوچک منطقه‌ای تقسیم شده است. (جهت کنترل بحران) مثلاً در بحران دانشجویان در «میدان تیان ان من»، به سرعت محاصره شده و از گسترش تشنج به سایر مناطق جلوگیری شد. ● هنگام ساخت پالایشگاه، محل ذخیره سوخت به ویژه بنزین به نوعی انتخاب می‌گردد که در صورت اصابت یک موشک یا بمب به آن و تخریب مخزن، پالایشگاه به آتش کشیده نشود، ● در تونل و پل‌های بزرگ در جاده، مسیرهای جایگزین تعیین می‌شود 	<p>چین</p>	<p>۶</p>

در ادامه براساس آنچه که از مرور ادبیات و اسناد و مدارک مرتبط احصاء شد، چارچوب نظری پژوهش ارائه می‌شود:

شکل (۲) چارچوب نظری دکترین پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی

با توجه به چارچوب نظری بالا و ورودی‌های مورد نظر و بر اساس مستندات و مدارک کتابخانه‌ای و مصاحبه با صاحب‌نظران و همچنین بهره‌مندی از اسناد دسته اول بالا دستی به همراه غور در

مطالعات تطبیقی کشورهای هدف و منتخب با روش داده بنیاد و بکارگیری نرم افزار مکس کیودا در سه مرحله به شرح ذیل اقدام گردید.

مرحله اول: انتخاب متن‌های مرتبط به ورودی‌ها و تبدیل آنها به مفاهیم اولیه‌ی

مرحله دوم: مرحله دوم: تبدیل مفاهیم دکترینی به مقوله‌های دکترینی

مرحله سوم: تبدیل مقوله‌های دکترینی به اصول

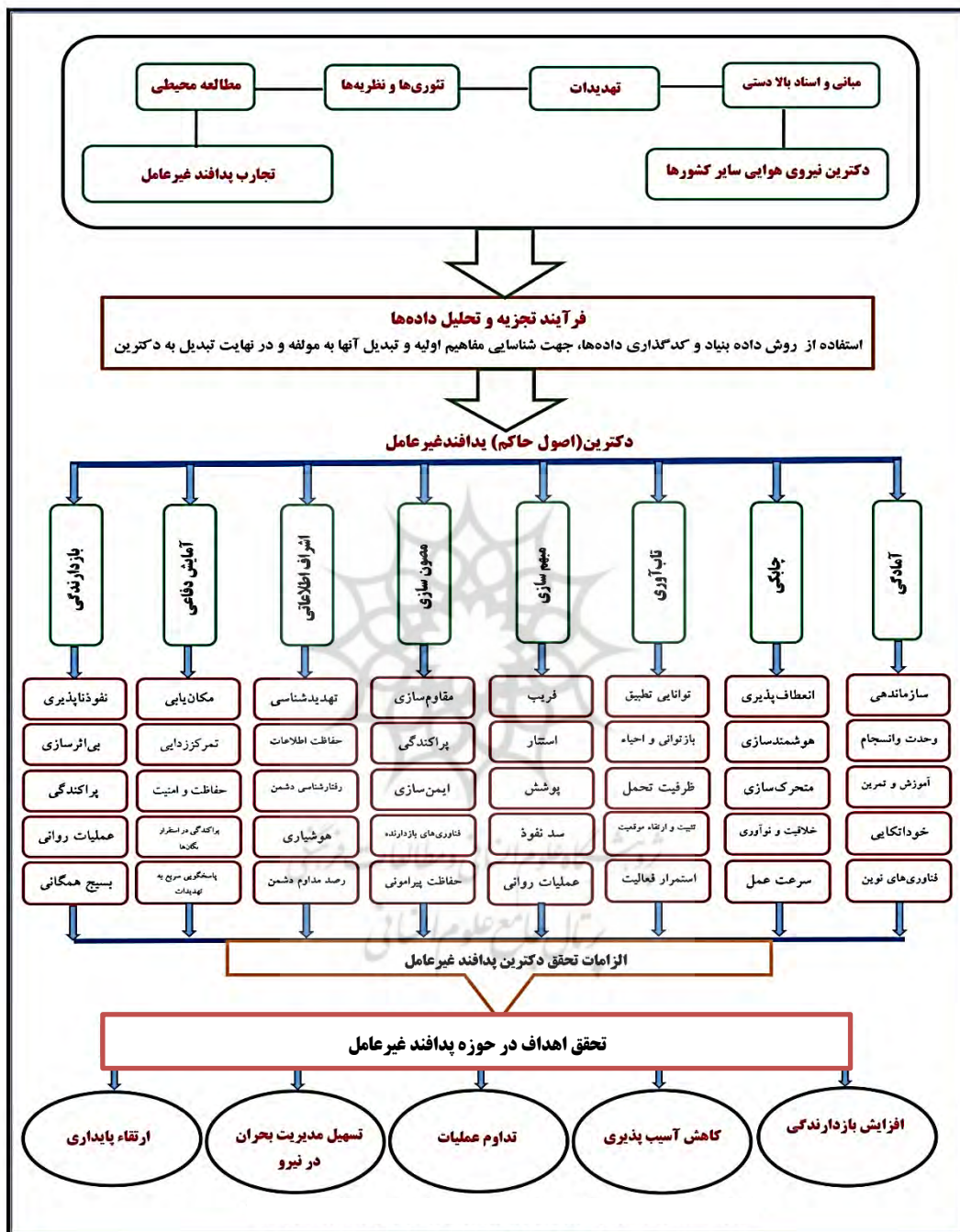
لازم به ذکر است جهت رسیدن به خروجی‌های مورد نظر در مرحله اول از "گزاره‌های مرتبط"

تعداد ۵۲۳ "مفهوم اولیه دکترینی" و در مرحله دوم از مفاهیم اولیه تعداد ۴۰ "مقوله دکترینی"

و در مرحله سوم از این مقوله‌ها تعداد ۸ اصل در حوزه دکترین پدافند غیرعامل احصاء گردید.

جدول (۵) اصول و مقوله‌های دکترینی

اصول	مقوله‌ها (مولفه)	اصول	مقوله‌ها (مولفه)
آمادگی	<ul style="list-style-type: none"> • سازماندهی • وحدت و انسجام • آموزش و تمرین • خوداتکایی • فناوری‌های نوین 	میهم‌سازی	<ul style="list-style-type: none"> • فریب • استتار • پوشش • سد نفوذ • عملیات روانی
بازدارندگی	<ul style="list-style-type: none"> • نفوذ ناپذیری • بی‌اثرسازی • پراکندگی • عملیات روانی • بسیج همگانی 	مصون‌سازی	<ul style="list-style-type: none"> • مقاوم‌سازی • پراکندگی • ایمن‌سازی • فناوری‌های بازدارنده • حفاظت پیرامونی
چابکی	<ul style="list-style-type: none"> • انعطاف‌پذیری • هوشمندسازی • متحرک‌سازی • خلاقیت و نوآوری • سرعت عمل 	اشراف اطلاعاتی	<ul style="list-style-type: none"> • تهدیدشناسی • حفاظت اطلاعات • رفتارشناسی • هوشیاری • رصد مداوم دشمن
تاب‌آوری	<ul style="list-style-type: none"> • توانایی تطبیق • بازتوانی و احیاء • ظرفیت تحمل • تثبیت و ارتقاء موقعیت • استمرار فعالیت 	آمایش دفاعی	<ul style="list-style-type: none"> • مکان‌یابی مناسب • تمرکز زدایی • حفاظت و امنیت • پراکندگی در استقرار • یگان‌ها • پاسخگویی سریع به تهدیدات

شکل (۳) مدل مفهومی دکترین پدافند غیر عامل با رویکرد پدافند هوایی

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از منظر هدف، کاربردی و از منظر راهبرد اجرای پژوهش، این مطالعه به روش توصیفی-تحلیلی از نوع موردی-زمینه‌ای انجام شده است و محقق، اطلاعات مورد نیاز برای حل مسأله پژوهش را با مطالعه اسناد و مدارک و مصاحبه با خبرگان گردآوری و به هدف پژوهش پاسخ مناسب داده است. همچنین از منظر روش گردآوری داده، این پژوهش به شکل کتابخانه‌ای و میدانی (جلسات مصاحبه با خبرگان) صورت گرفته است. از منظر نوع داده نیز به عنوان یک پژوهش کیفی-کمی طبقه‌بندی می‌شود. از منظر مقطع زمانی اجرای پژوهش، مطالعه انجام شده از نوع پژوهش‌های تک مقطعی می‌باشد.

جامعه مورد مطالعه شامل کلیه اسناد و مدارک مرتبط با دکترین، دکترین پدافند غیرعامل و پدافند غیرعامل در کشور که در منویات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، اسناد بالادستی، و کلیه پیشینه‌های تحقیقاتی مرتبط ارائه شده‌اند، بوده‌اند. جامعه آماری خبره‌ی انتخابی به تعداد ۱۱ نفر جهت مصاحبه، از بین خبرگان و صاحب‌نظران موجود در تخصص‌های حوزه‌ی پدافند غیرعامل و پدافند هوایی و حوزه دکترین دارای سابقه‌ی خدمت در مشاغل راهبردی، فرماندهی و ستادی و در جایگاه شغلی سرلشکری به بالا در نیروهای مسلح ج.ا.ا. و هم‌تراز آن در سطوح سازمان‌های کشوری جایگاه ۱۹ به بالا بوده است. جامعه آماری برای مرحله پرسشنامه از بین فرماندهان، مسئولان نظامی و غیرنظامی و صاحب‌نظران امور مربوط به پدافند عامل، پدافند غیرعامل در سطح نیروهای مسلح، کشور و سازمان‌های مرتبط که دارای ویژگی‌های کمی و کیفی زیر باشند:

- آگاهی در حوزه‌های مرتبط با تهدیدات، پدافند هوایی و پدافند غیرعامل.
 - در یکی از سازمان‌های کشوری یا لشکری مرتبط با موضوع تحقیق در حال خدمت بوده، یا قبلاً خدمت نموده باشد.
 - شناخت کافی از ماموریت و تجهیزات پدافند هوایی داشته باشد.
 - حداقل ۲۰ سال سابقه خدمت در مشاغل مرتبط با امور عملیاتی، رزمی یا پشتیبانی رزمی پدافند هوایی یا پدافند غیرعامل و دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر باشند.
- جامعه آماری تعداد ۱۲۰ نفر با اعمال ضریب ثابت جهت پاسخ به پرسشنامه‌ها برآورد شده است که با استفاده از فرمول کوکران، یک حجم نمونه ۹۰ تایی انتخاب شد و به روش طبقه‌ای تصادفی در بین نمونه آماری توزیع شد.

برای گردآوری اطلاعات از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی با ابزارهای مصاحبه و پرسنامه بهره‌برداری گردید. ابزار گردآوری داده‌ها در روش کتابخانه‌ای مطالعه کتب و مقالات علمی-پژوهشی و بررسی اسناد و مدارک دست‌اول با استفاده از ابزار فیش‌برداری است. ابزار گردآوری داده‌ها در روش میدانی، نشست‌های خبرگی و مصاحبه با خبرگان و توزیع پرسشنامه بین جامعه آماری می‌باشد.

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها ابتدا با انجام مطالعات نظری با بررسی اندیشه‌ها و دیدگاه‌های نظریه‌پردازان نظامی از جمهوری اسلامی ایران و سایر کشورها نسبت به دکترین و بررسی دیدگاه‌های مختلف محققین علوم دفاعی پیرامون فرایند تدوین دکترین و از طریق مطالعات و بررسی‌های اسنادی و میدانی و نشست‌های خبرگی، عوامل مؤثر در تدوین دکترین پدافند غیرعامل نیروی پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران احصاء گردید. برای استخراج دکترین از روش داده بنیاد از طریق کد گذاری (باز، محوری و انتخابی) استفاده شد. بدین صورت که با متن خوانی مبانی نظری و انتخاب گزاره‌های دکترینی، ابتدا با توجه به مبانی و عوامل مؤثر به دست آمده، مفاهیم اولیه کدگذاری و سپس این مفاهیم دسته‌بندی و مفهوم کلی تر تولید و نهایتاً اصول از طریق مطالعات و بررسی‌های اسنادی و میدانی و نشست‌های خبرگی استخراج گردید. برای بالا بردن روایی مصاحبه، از دیدگاه‌ها و نظرات متخصصان مربوطه به خوبی استفاده شده است و پرسش‌های مطرح شده در مصاحبه (باز و عمیق) که در ارتباط با موضوع پژوهش بودند، مطرح گردید. همچنین برای پایایی مصاحبه، سؤالات به گونه‌ای دیگر و در زمان‌های مختلف طرح و بیان گردید.

روایی سؤالات پرسشنامه به روش محتوایی و با تأیید خبرگان و صاحب‌نظران و پایایی آن به روی آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸۷۵ بدست آمد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

استخراج و تبیین اصول پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی:

با توجه به مطالب عنوان شده در بخش‌های پیشین، پس از شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر در موضوع تحقیق، برای استخراج اصول از روش تحلیل محتوا با استفاده از کدگذاری‌های روش داده بنیاد بهره‌برداری گردید، بدین صورت که با متن خوانی مبانی نظری و انتخاب گزاره‌های دکترینی، ابتدا با توجه به عوامل مؤثر شش‌گانه، در مرحله اول و استفاده از کدگذاری باز تعداد ۵۲۳ مفهوم اولیه استخراج گردید. (جدول ذیل به عنوان نمونه‌ای از کدگذاری باز آورده شده است)

جدول (۶) مفاهیم اولیه دکترینی مستخرج از ادبیات نظری

عوامل مؤثر	ردیف	گزاره‌های مرتبط	مفاهیم اولیه دکترینی	شناسه مفاهیم اولیه
اندیشه‌ها و فرامین امامین انقلاب	۱	ایستادگی تان را ادامه بدهید ، بدانید هیچ ملتی جز به وسیله ایستادگی و مبارزه نمی تواند شرف خود و هویت خود و استقلال خود را بدست بیاورد(۷۲/۹/۲۹)	ایستادگی	A1
			استقلال	A2
			مبارزه	A3
	۲	شایسته است که همه طرح های بزرگ ملی از لحاظ ارتباط با وضعیت دفاعی کشور در آن مورد توجه قرار گیرد. اگر ما بخواهیم جاده، پل ، سد ، نیروگاه و فرودگاه بین المللی بسازیم باید بررسی شود که این کار از نقطه نظر دفاعی در چه وضعیتی قرار می گیرد.	طرح دفاعی	A4
			۳	هرچه سازمان ها در دفاع غیر عامل کار کنند تا وقتی همه موارد رئوس آن مشخص شده است امن نشود ، کافی نیست(۸۴/۱۱/۲۷)
	۴	امروز اهمیت پدافند غیرعامل قاعدتا برای مسئولین بایست شناخته شده باشد، اهتمام شما کارها را پیش می برد(۸۵/۱۲/۹)	اهمیت پدافند غیر عامل	A6
			اهتمام ورزی	A7

در گام بعدی از ۵۲۳ مفهوم اولیه با تلفیق و دسته‌بندی، با استفاده از کدگذاری محوری تعداد ۴۰ مفهوم کلی تر(مقوله) استخراج گردید که برابر جدول زیر تولید گردید.(جدول ذیل به‌عنوان نمونه‌ای از کدگذاری محوری آورده شده است).

جدول (۷) دسته‌بندی مفاهیم اولیه و تولید مفاهیم کلی تر

شناسه مقوله‌های دکترینی	مفاهیم اولیه	مقوله
B1	ایستادگی / دفاع نرم / ثبات قدم	ایستادگی
B2	استقلال / خوداتکایی / بومی نمودن تجهیزات /	خوداتکایی
B3		بومی سازی
B4	جهاد در راه خدا / مبارزه / جهاد ابتدائی / جهاد دفاعی /	جهاد دفاعی
B5	طرح دفاعی / تفکر دفاعی / / هوشمند سازی تجهیزات / ارتقاء قدرت دفاعی / ارتقاء آمادگی رزمی / آمادگی همه جانبه / آمادگی دائمی / / پاسخ هوشمند / دفاع هم‌زمان / دفاع همه‌جانبه / کسب فناوری های اقتدار آفرین / آمادگی ملی / هوشمندی	آمادگی دفاعی
B6		هوشمند سازی (سامانه ها)
B7	اهمیت پدافند غیر عامل / فراگیر شدن پدافند غیر عامل / به روز رسانی پدافند عامل و غیر عامل / توجه به پدافند غیر عامل / ادرك مشترک از پدافند غیر عامل / اهمیت پدافند هوایی / تهیه طرح پ غ ع متناسب با تهدیدات	دفاع غیر عامل به روز

نهایتاً با کدگذاری انتخابی و از طریق چندین مرحله به صورت رفت و برگشت با نظر خبرگان تعداد ۸ اصل دکترینی به شرح جدول ذیل احصاء گردید.

جدول (۸) استخراج اصول از مفاهیم کلی تر (مقوله‌ها)

مقوله‌ها (مولفه)	اصول
سازماندهی، وحدت و انسجام، آموزش و تمرین، خود اتکایی، فناوری‌های نوین	آمادگی
انعطاف پذیری، هوشمند سازی، متحرک سازی، خلاقیت و نوآوری، سرعت عمل	چابکی
توانایی تطبیق، باز توانی و احیاء، ظرفیت تحمل، تثبیت و ارتقاء موقعیت، استمرار فعالیت	تاب‌آوری
فریب، استتار، پوشش، سد نفوذ، عملیات روانی	مبهم‌سازی
مقاوم‌سازی، پراکندگی، ایمن سازی، فناوری‌های بازدارنده، حفاظت پیرامونی	مصون‌سازی

مقوله‌ها (مولفه)	اصول
تهدیدشناسی، حفاظت اطلاعات، رفتار شناسی، هوشیاری، رصد مداوم دشمن	اشراف اطلاعاتی
مکان یابی، تمرکز زدایی، حفاظت و امنیت، پراکندگی در استقرار یگان‌ها، پاسخگویی سریع به تهدیدات	آمایش دفاعی
نفوذناپذیری، بی‌اثر سازی، پراکندگی، عملیات روانی، بسیج همگانی	بازدارندگی

تجزیه و تحلیل کمی

آمار توصیفی

اصول مندرج در جدول زیر با در نظر گرفتن مولفه‌های مورد نظر خود به شرح جدول زیر از یک تا هشت با در نظر گرفته میانگین و ضریب پراکندگی اصول هشتگانه، اولویت بندی گردیدند.

جدول (۹) محاسبه توصیفی ارتباط اصول با دکترین

اولویت	ضریب پراکندگی	واریانس	میانگین	میزان اهمیت					اصل
				خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۸	۰/۱۸۱۴	۰/۶۴	۴/۴۱	۱	۲	۶	۳۱	۵۰	آمادگی
				%۱	%۲	%۷	%۳۵	%۵۵	
۴	۰/۱۵۰۸	۰/۴۷	۴/۵۶	۱	۱	۳	۲۷	۵۸	چابکی
				%۱	%۱	%۴	%۳۰	%۶۴	
۶	۰/۱۶۱۸	۰/۵۲	۴/۴۶	۱	۲	۴	۳۴	۵۰	تاب آوری
				%۱	%۲	%۴	%۳۸	%۵۶	
۵	۰/۱۵۳۷	۰/۵۰	۴/۶۱	۱	۱	۴	۲۱	۶۳	میهم‌سازی
				%۱	2%	%۴	%۲۳	%۷۰	
۳	۰/۱۳۵۸	۰/۴۰	۴/۶۴	۰	۱	۴	۲۲	۶۳	مصون‌سازی
				%۰	%۱	%۴	%۲۵	%۷۰	
۲	۰/۱۳۴۳	۰/۳۹	۴/۶۵	۰	۱	۲	۲۲	۶۴	اشراف اطلاعاتی
				%۰	1%	%۳	%۲۴	%۷۱	

اولویت	ضریب پراکندگی	واریانس	میانگین	میزان اهمیت					اصل
				خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۷	۰/۱۷۳۸	۰/۵۸	۴/۳۹	۱	۲	۶	۳۴	۴۷	آمایش دفاعی
				%۱	۲%	%۷	%۳۸	%۵۲	
۱	۰/۱۲۸۲	۰/۳۶	۴/۶۵	۰	۱	۳	۲۳	۶۳	بازدارندگی
				%۰	%۱	%۴	%۲۵	%۷۰	
-	۰/۱۵۲۴	۰/۴۸	۴/۵۴	۱	۱	۴	۲۷	۵۷	میانگین
				%۱	%۲	%۴	%۳۰	%۶۴	

آمار استنباطی

در قالب آمار استنباطی نیز فاصله اطمینان ۹۵ درصدی، آماره آزمون T-test (تی-استیودنت)، آماره آزمون کای-دو و ضریب توافقی محاسبه گردید. در ستون آخر جداول زیر ضریب توافق محاسبه شده که میزان ارتباط مؤلفه‌ها را با اصول مربوطه نشان می‌دهد. با توجه به شدت ضریب توافقی بین مؤلفه‌ها و اصول متناظر در اصول هشت‌گانه (جداول پایین) وجود ارتباط بین آن‌ها مورد تأیید بوده و این مؤلفه‌ها و اصول از یکدیگر مستقل نبوده و با همدیگر در ارتباط می‌باشند.

جدول (۱۰) محاسبه مقادیر استنباطی ارتباط اصول با دکتربین

ضریب توافقی	مقدار بحرانی	آماره آزمون کای مربع	سطح معنی داری	آماره آزمون T	فاصله اطمینان		اصل
					حد بالا	حد پایین	
۰/۷۳۱۹	۹/۴۸	۱۰۳/۸۲	تأیید	۱۶/۷۱	۴/۵۷	۴/۲۴	آمادگی
۰/۷۷۷۳	۹/۴۸	۱۳۷/۴۲	تأیید	۲۱/۵۴	۴/۷۰	۴/۴۲	چابکی
۰/۷۴۹۱	۹/۴۸	۱۱۵/۱۱	تأیید	۱۹/۲۲	۴/۶۱	۴/۳۱	تاب آوری
۰/۷۹۷۶	۹/۴۸	۱۵۷/۳۳	تأیید	۲۱/۵۵	۴/۷۶	۴/۴۶	مبهم‌سازی
۰/۷۹۹۲	۹/۴۸	۱۵۹/۱۳	تأیید	۲۴/۶۶	۴/۷۷	۴/۵۱	مصون‌سازی

ضریب توافقی	مقدار بحرانی	آماره آزمون کای مربع	سطح معنی داری	آماره آزمون T	فاصله اطمینان		اصل
					حد بالا	حد پایین	
۰/۸۰۵۵	۹/۴۸	۱۶۶/۲۷	تأیید	۲۵/۰۹	۴/۷۸	۴/۵۲	اشراف اطلاعاتی
۰/۷۲۶۸	۹/۴۸	۱۰۰/۸۰	تأیید	۱۷/۳۱	۴/۵۵	۴/۲۴	آمایش دفاعی
۰/۸۰۲۰	۹/۴۸	۱۶۲/۲۹	تأیید	۲۶/۲۷	۴/۷۷	۴/۵۳	بازدارندگی
۰/۷۷۳۶	۹/۴۸	۱۳۷/۷۷	تأیید	۲۱/۵۴	۴/۶۸	۴/۴۰	میانگین

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این پژوهش با هدف تبیین دکترین پدافند غیر عامل با رویکرد پدافند غیرعامل و با تأکید بر اصول و الزامات اساسی انجام شد. در پایان بر اساس تحلیل اسنادی و جمع‌آوری ادبیات و مبانی نظری تحقیق، تجزیه و تحلیل انجام‌شده، اصول دکترین پدافند غیر عامل نیروی پدافند هوایی آجا عبارت است از:

- بازدارندگی
- اشراف اطلاعاتی
- مصون سازی
- چابکی
- مبهم سازی
- تاب آوری
- آمایش دفاعی
- آمادگی

از سوی دیگر، الزامات تحقق دکترین پدافند غیرعامل با رویکرد پدافند هوایی له تفکیک هر اصل به شرح زیر تعیین شد:

اصل یکم: اصل آمادگی

الزامات شامل:

- اختصاص منابع کافی برای افزایش سطح آمادگی در حوزه های مختلف پدافند غیر عامل
- ایجاد ساختار مناسب در جهت تحقق آمادگی مورد نظر در حوزه پدافند غیرعامل

-مجهز و آماده بودن در برابر دشمن با مهیا نمودن وسایل و تجهیزات مناسب و به روز
-اجرای آموزش‌های لازم و در راستای آمادگی هرچه بیشتر کارکنان در حوزه پدافند
غیرعامل.

اصل دوم: اصل بازدارندگی

الزامات شامل:

-تقویت و توسعه فناوری‌های برتر ساز در حوزه پدافند غیر عامل
-طبقه بندی و اولویت بندی مراکز و زیر ساخت ها
-برگزاری رزمایش ها با هدف تقویت و ارائه توانمندی های این نیرو در حوزه پدافند
غیرعامل.

اصل سوم: اصل چابکی

الزامات شامل:

-استفاده از فناوری‌های به‌روز و هوشمند برای تحرک و سرعت عمل بالا در جهت پاسخ
به تهدیدات
-ایجاد ساختار مناسب به منظور افزایش سرعت عمل مطلوب در مواجهه با وضعیت های
مختلف تهدید.

- تدوین برنامه‌های اجرایی مناسب برای آموزش، مهارت‌های تخصصی و متناسب با این
اصل

-ایجاد بسترها و زمینه‌های لازم برای ارتقاء انعطاف‌پذیری یگان‌های اجرایی در برابر
تهدیدات مختلف
-کاهش یا تغییر در فرآیندها، روش‌هایی که باعث کند شدن اقدامات مرتبط با پدافند
غیرعامل می‌گردد.

اصل چهارم: اصل تاب‌آوری

الزامات شامل:

-آموزش و برگزاری رزمایش‌های مناسب جهت ایجاد بازتوانی و احیاء دارایی ها در
مواجهه با تهدیدات
-ایجاد الزامات ساختاری مناسب به منظور توانایی تطبیق و افزایش تحمل کارکنان و
سیستم در مقابله با تهدیدات

- اختصاص منابع لازم و مورد نیاز جهت ارتقاء تاب آوری و استمرار فعالیت ها در زمان بحران
- توسعه فناوری و تجهیزات مورد نیاز در حوزه پدافند غیرعامل با تاکید بر طراحی و تولید

بومی

اصل پنجم: اصل مبهم سازی

الزامات شامل:

- اختصاص منابع لازم در تهیه و بکارگیری تجهیزات در حوزه پدافند غیر عامل همانند سامانه های فریب
- بکارگیری فناوری و تجهیزات نوین جهت کاهش با تاکید بر طراحی و تولید بومی جهت کاهش دید و شناسایی دارایی ها توسط دشمن
- ساخت ایمن، استاندارد و پایدار تاسیسات با در نظر گرفتن تدابیر پدافند غیرعامل مانند پوشش، استتار و ... جهت کاهش شناسایی دشمن
- انجام عملیات روانی و اغتشاش اطلاعاتی، ادراکی و روانی برای دشمن

اصل ششم: اصل مصون سازی

الزامات شامل:

- اختصاص منابع لازم در تهیه و بکارگیری تجهیزات در حوزه پدافند غیر عامل همانند سامانه های فریب
- بکارگیری فناوری و تجهیزات نوین با تاکید بر طراحی و تولید بومی جهت کاهش دید و شناسایی دارایی ها توسط دشمن
- طراحی و ساخت ایمن، استاندارد و پایدار تاسیسات با در نظر گرفتن تدابیر پدافند غیرعامل مانند پوشش، استتار و ... جهت کاهش شناسایی دشمن
- انجام عملیات روانی و اغتشاش اطلاعاتی، ادراکی و روانی برای دشمن

اصل هفتم: اصل اشراف اطلاعاتی

الزامات شامل:

- رصد، جمع آوری، تفسیر، تجزیه و تحلیل داده های اطلاعاتی با استفاده از نیروی انسانی کارآمد
- یکپارچگی ظرفیت های اطلاعاتی در جهت افزایش اشراف اطلاعاتی
- افزایش هماهنگی بین نیروها و همسو کردن فرماندهان در دستیابی به اشراف اطلاعاتی
جهت رسیدن به برتری اطلاعاتی

- بکارگیری فناوری‌های به روز با ضریب امنیتی بالا جهت شناسایی رفتار دشمن.

اصل هشتم: اصل آمایش دفاعی

الزامات شامل:

- انتخاب عرصه‌های امن در جغرافیای کشور به منظور پراکندگی یگان‌ها
- پراکندگی دارایی‌ها در توزیع عملکردها، متناسب با تهدیدات و جغرافیا
- طراحی مدل مکان‌یابی مناسب با در نظر گرفته تهدیدات پیرامونی
- اختصاص منابع کافی جهت اجرایی کردن طرح‌های مرتبط با اصل آمایش دفاعی.

قدردانی

در پایان از تمامی عزیزانی که ما را در راستای انجام این تحقیق یاری رساندند، کمال تشکر و امتنان بعمل می‌آید.

منابع

- افشردی محمدحسین. (۱۳۹۰). تدوین رهنامه عملیاتی نیروهای زمینی ج.ا.ایران در نبرد همتراز و ناهم‌تراز و بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های آن.
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی). مجموعه بیانات. قابل دسترسی در: www.Khamenei.ir.
- دانش آشتیانی محمدباقر. (۱۳۸۸). اصول و روش تدوین دکترین نظامی. فصلنامه نظم و امنیت ملی. ۲(۳): ۷۱-۱۷.
- باقری افشردی محمدحسین. (۱۳۹۰). جزوه درسی دانشگاه عالی دفاع ملی. تهران.
- باقری محمدحسن. (۱۳۹۳). طرح‌ریزی راهبرد نظامی در صحنه جنگ و عملیات. نشر دانشگاه عالی دفاع ملی (چاپ محدود). تهران.
- باقری، محمدحسن، (۱۳۹۶). تدوین دکترین صحنه جنگ. تهران: انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش.
- تهمایی، سید مجتبی. (۱۳۸۴). امنیت ملی دکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی. (جلد ۲). تهران: انتشارات آجا با مشارکت دانشگاه دفاع ملی.
- ثروتی. محسن و مظلومی علی. (۱۳۸۹). راهنمای آموزشی تدوین رهنامه. تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- ثروتی محسن. (۱۳۹۱). راهنمای آموزشی تدوین دکترین، تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.

- جلالی، غلامرضا. و هاشمی فشارکی، سید جواد. (۱۳۹۴). پدافند غیر عامل در آیینة قوانین و مقررات. تهران: انتشارات سازمان پدافند غیر عامل.
- جمشیدی، محمدحسین. (۱۳۸۳). مبانی و تاریخ اندیشه نظامی در جهان. تهران: انتشارات دافوس سپاه. دوره عالی جنگ.
- چگینی، حسن. (۱۳۹۹). مدیریت راهبردی دفاعی. ویرایش دوم. تهران: انتشارات دافوس آجا.
- حسن پور، حمید. (۱۳۹۹). پدافند غیر عامل. تهران: انتشارات دافوس آجا.
- خانی، عبدالله. (۱۳۸۳). نظریه‌های امنیت ملی. تهران: انتشارات موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر.
- دانش آشتیانی، محمدباقر. (۱۳۸۸). اصول جهان و پیش تدوین دکترین نظامی. فصلنامه نظم و امنیت /انتظامی. ۲(۳): ۷۲-۱۷.
- دانش آشتیانی، محمدباقر. (۱۳۹۶). تدوین دکترین. جزوه درسی مقطع دکتری. دافوس آجا.
- رحمتی، انشاالله... (۱۴۰۰). دانشنامه فلسفه اخلاق. انتشارات سوفیا. چاپ چهارم.
- زهدی، یعقوب. (۱۳۹۴). سیاست دفاعی. نشر مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی. تهران.
- زهدی، یعقوب. (۱۳۸۶). مقایسه سیاست دفاعی با راهبرد دفاعی و دکترین دفاعی. فصلنامه راهبرد دفاعی. ۵(۱۷): ۳۱-۷.
- شهرام، شاهرخ. (۱۳۹۸). رساله دکتری تدوین الگوی طرح جامع پدافند غیرعامل قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء(ص) آجا در برابر تهدیدات ناهمطراز. دانشگاه دفاع ملی.
- قنبری جهرمی، محمدحسین. (۱۳۹۴). طراحی رهنامه بازدارندگی همه‌جانبه ج.ا. ایران در چشم‌انداز بیست‌ساله کشور. تهران. مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- عبدالله خانی، علی. (۱۳۸۳). نظریه‌های امنیت ملی. تهران: انتشارات موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- قنبری جهرمی، محمدحسین. (۱۳۹۴). طراحی رهنامه بازدارندگی همه‌جانبه جمهوری اسلامی ایران در چشم‌انداز بیست‌ساله کشور.
- قنبری جهرمی، محمدحسین. (۱۳۹۶). کلیاتی پیرامون دکترین نظامی. پژوهشکده دفاعی و امنیتی دانشگاه امام حسین(ع).
- قنبری جهرمی، محمدحسین. (۱۳۸۶). دکترین نظامی. جزوه درسی. دافوس سپاه.
- قنبری جهرمی، محمدحسین. (۱۳۹۴). طراحی رهنامه بازدارندگی همه‌جانبه جمهوری اسلامی ایران در چشم‌انداز بیست‌ساله کشور. تهران. نشر مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- گروه مولفین. (۱۳۹۹). آیین‌نامه مرجع نیروی پدافند هوایی آجا. مرکز مطالعات راهبردی و تدوین آیین‌نامه‌های نپاجا.
- نوروزی، محمدتقی. (۱۳۸۵). فرهنگ دفاعی امنیتی. تهران: انتشارات سنا.

- معمارزاده غلامرضا و پورشاسب عبدالعلی. (۱۳۸۶). *الگوی مفهومی رهنامه نظامی*. نشر مطالعات دفاعی راهبردی، شماره ۳۰.
- معینمحمد. (۱۳۸۳). *فرهنگ لغات*. تهران. انتشارات امیرکبیر.
- نوذری فضل‌الله. (۱۳۹۱). *رهنامه نبرد زمینی در محیط جنگ ناهم‌تراز با رویکرد دفاع همه‌جانبه*. دانشگاه عالی دفاع ملی. مقالات برگزیده همایش دفاع ملی، دفاع همه‌جانبه.
- نوذری فضل‌الله. (۱۳۹۲). *دکترین نبرد زمینی در محیط جنگ ناهم‌تراز با رویکرد دفاع همه‌جانبه*. *مجله سیاست دفاعی*. ۲۲(۸۵): ۱۳۶-۸۹.
- نوروزی محمد تقی. (۱۳۸۵). *فرهنگ دفاعی - امنیتی*. تهران. انتشارات سنا.
- نوروزی محمد تقی. (۱۳۹۱). *رهنامه دفاعی - امنیتی*. تهران. بنیاد قرآن و عترت به سفارش مرکز مطالعات تحول.
- Army, U. S. (2011). ADP 3-0 Unified Land Operations. Washington, DC: Headquarters, Department of the Army.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Davies, P. H., & Gustafson, K. (2019). Intelligence and military doctrine: paradox or oxymoron?. *Defence Studies*, 19(1), 19-36.
- Dempsey, M. E. (2013). *Doctrine for the armed forces of the United States*.
- Larsdotter, K. (2019). Military strategy in the 21st century. *Journal of Strategic Studies*, 42(2), 155-170.
- Long, A., & Green, B. R. (2015). Stalking the secure second strike: Intelligence, counterforce, and nuclear strategy. *Journal of Strategic Studies*, 38(1-2), 38-73.
- Rodman, D. (2000). *The Role of the Israel Air Force in the Operational Doctrine of the Israel Defense Forces: Continuity and Change*. Air.
- <https://Researchgate.net/publ/Establishing the passive defense rul>
- <https://uis.bragee.unit.no/Active vs. passive defense against a strategic attacker>
- <https://pd.ihu.ac.ir/passive defense quarterly>
- <https://www.RAND.org/Active and passive defense corporation>